

Oorlogsdagboek van Maurits van Berg

Het lijkt me een goede zaak dit dagboek bij de zestigste herdenking van onze bevrijding onder de aandacht van de docenten geschiedenis te brengen, zodat ze deze unieke bron in de les kunnen gebruiken.

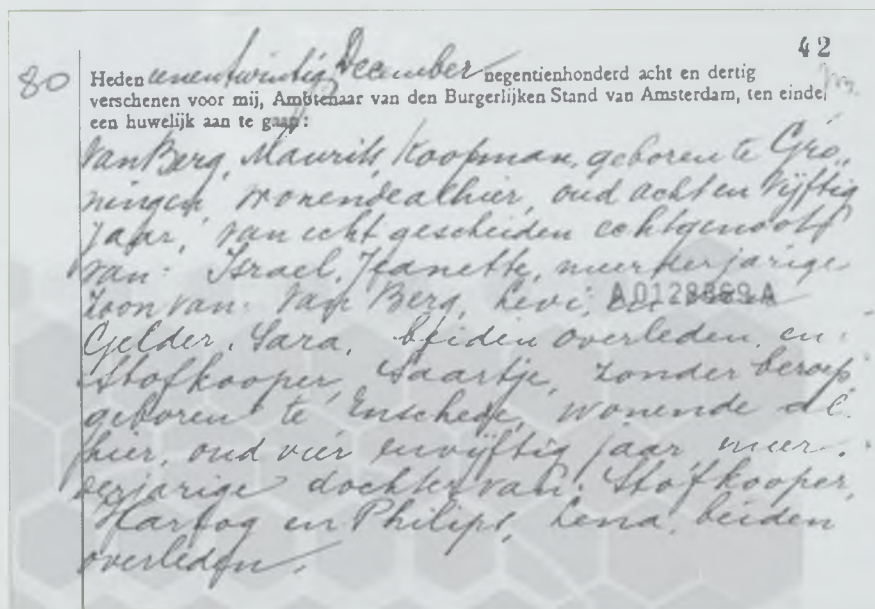
Zo is herdenken meer dan herinneren: het is ook een bewustmaking van de betekenis van de bevrijding en de waarde van de vrijheid.

'Ballingschap wordt veroorzaakt door vergeten, in gedenken ligt het geheim van de verlossing' luidt het opschrift bij het museum Yad Vashem in Jeruzalem. Deze woorden schieten mij te binnen als ik denk – bij de viering van de zestigste verjaardag van de bevrijding – aan de meer dan honderdduizend Nederlanders, die de bevrijding niet meer hebben beleefd. Wij kunnen niet aan hen voorbijgaan. Wat hen overkwam, is niet alleen een zwarte bladzijde uit onze geschiedenis, maar ook een blijvende waarschuwing voor de toekomst.

Een van hen was Maurits van Berg, een Amsterdamse bonthandelaar, die samen met zijn echtgenote Selien (officieel Saartje) Stofkooper bruut uit huis werd gehaald en naar Westerbork afgevoerd. En vandaar al snel naar Auschwitz.

Als ik het oude foto-album van deze familie bekijk, zie ik hoe ze voor de oorlog gewoon en onopvallend hebben geleefd: vakantiekiekjes, familie-foto's, portretten, zoals we die uit de twintiger en dertiger jaren maar al te goed kennen. Maurits en Selien hadden zich vast een andere toekomst voorgesteld, rustig genietend van hun oude dag na een leven lang werken. Ze waren nog niet zolang getrouwd en woonden vanaf 1 mei 1940 op een etage in de Argonautenstraat in Amsterdam.

Sara, het enige kind van Maurits, uit zijn eerste huwelijk met Jannette Israël, was in 1939 naar Brazilië ver-

Een detail van de huwelijksakte van Maurits van Berg en Saartje Stofkooper, 21 december 1938

Kees Admiraal is oud-docent geschiedenis. Hij gaf les op het Visser 't Hooft Lyceum in Leiden.

trokken. Ze had het daar niet naar haar zin, schreef ze aan haar vader. Maurits vond dat niet leuk, maar hij beseftte dat de dreigende taal van Hitler in Duitsland en het optreden tegen joden daar weinig goeds voorspelden en was blij dat ze tenminste nog een leven voor zich had, en veilig was voor het geval dat het hier verkeerd zou gaan.

En het ging verkeerd: op 10 mei kwam het bericht van de Duitse overval en op 15 mei was de strijd gestreden en werd de capitulatie getekend.

We lezen crover in het dagboek dat Maurits van Berg vanaf het vertrek van zijn dochter voor haar bijhield. Hij schrijft over de angst en wanhoop van veel joodse families tijdens de meidagen, de massale vlucht naar IJmuiden in de hoop nog snel weg te komen, de berichten over de vele zelfmoorden en de maatregelen van de bezetter, waardoor joden in een steeds groter isolement raken. Langzaam maar zeker sluit zich het net en uiteindelijk worden ook zij opgepakt en weggevoerd.

Een afschrift van het dagboek kwam enige jaren geleden in mijn handen via de buurman van Maurits van Berg. Hij woonde een verdieping hoger en vond – na ontruiming van hun woning in 1942 – in een kast achter een luikje het dagboek en gaf het na de oorlog (in 1946) aan dochter Sara. Zij had er geen bezwaar tegen dat het werd overgetypt. Uit het verhaal van deze buurman weten we ook hoe de auteur en zijn vrouw zijn weggesleept uit hun woning door twee kerels van de Grüne Polizei, nadat deze de voordeur met veel geweld hadden ingetrapt. Op het aanbellen had Van Berg niet gereageerd en toen ze gingen schreeuwen en bonzen hadden Maurits en Selien huilend en gillend geroepen dat ze het vertikten om open te doen. Het heeft allemaal niet geholpen. Ze werden gegrepen en even later met een koffertje in de hand weggevoerd, zoals dat met zovelen in Amsterdam en de rest van ons land is gebeurd. We weten niet of deze wat oudere joodse mensen alsnog hadden willen onderduiken of dat ze daar enorm

tegenop zagen. Bovendien wisten ze – door ervaring wijs geworden – wat er met hun inboedel zou gebeuren. Waarom ze hebben besloten toch maar af te wachten, hoewel het dagboek aangeeft dat ze naar alternatieven gezocht hebben is onbekend.

De laatste notitie uit het dagboek dateert van 26 juli 1942. Ze zijn getransporteerd naar Westerbork. Ze moeten dus eind juli of begin augustus zijn opgehaald. Uit de 'lijst van gedeporteerden' blijkt dat zij al op 10 september 1942 in Auschwitz omgebracht werden.

Helaas is het niet gelukt het origineel van het dagboek op te sporen. Sara van Berg kon ik tien jaar geleden, ondanks een intensieve speurtocht in Nederland en in Brazilië, niet traceren. Het is trouwens goed mogelijk dat ze niet meer in leven is. Wel is het gelukt een familielid van Selien van Berg op te sporen en zo heb ik alsnog een foto te pakken gekregen en konden enige onduidelijkheden uit het dagboek opgehelderd worden.

Dit oorlogsdagboek van Maurits van Berg is een uniek 'document humaine', van binnenuit geschreven in een veelbewogen tijd. De auteur heeft een scherp oog voor details en een grote opmerkingsgave. De rode draad in zijn betoog laat zich gemakkelijk raden; de vele maatregelen van de bezetter beperken steeds meer de leefruimte van joodse burgers, totdat ze eigenlijk geen kant meer op kunnen.

Opmerkelijk is het feit – wat slechts zelden in andere vergelijkbare egodocumenten voorkomt – dat de auteur zijn sombere betoog afwisselt met

een zekere humor. Ook is het bijzonder dat hij zijn medeburgers zo nadrukkelijk bedankt voor hun steun in woord en daad.

Uit het verdere verloop van het verslag blijkt dat hij steeds meer een voor gevoel heeft van het onherroepelijke einde, terwijl dit nog maar de beginjaren van de bezetting zijn. Maurits en Selien behoren dan ook tot een van de eerste groepen joden die gedeporteerd werden.

In het dagboek worden een aantal personen genoemd. Sommige daarvan zijn nog bekend.

Enkele keren is er sprake van Sieg; Sigmund Stofkooper, de broer van Selien die samen met zijn vrouw Rien (Hendrina) Frank getuige was bij het huwelijk in 1938. Hij was een goede vriend van Salomon Bonn, in het dagboek Sall of Sally. Diens zoon Jo Bonn komt ook in het dagboek voor, hij was gehuwd met Lien (Eliene) Stofkooper, de dochter van Sieg. Hun dochtertje Mirjam, geboren in juni 1942, kreeg later de onderduiknaam Mieke Kok. Sieg Stofkooper is in 1943 omgebracht in Birkenau, ook de in het dagboek genoemde Sall Vos heeft de oorlog niet overleefd. Rien Stofkooper-Frank, Sall Bonn, Jo Bonn en Lien en Mirjam zijn ondergedoken en hebben de oorlog overleefd. Bij Mieke Bonn (zij heeft haar onderduiknaam gehouden) berust het foto-album.

De illustraties bij het dagboek zijn toegevoegd om de tekst voor leerlingen te ondersteunen. Ze lopen zo goed mogelijk synchroon met de data in het dagboek. De foto's erbij zijn van het NIOD.